մնում են միայն պետական բանկերում ազգի անակնկալ կարեաց համար տոկոսներ բերելու նպատակով, իսկ երբ սովից չնչվում է ամբողջ Հայաստանը, երբ խմբագրութիւններն են մնում օգնութեան միակ յուսատեղիք, այդ ժամանակ տոկոսաբեր հարիւր հազարներ նուիրած մարդիկ նեղանում են, որ խմբագրութիւնները չեն բաւականանում մի քանի հազարներով, այլ էլի են պահանջում։ Երբ սովը մոռացած ամենքը մտածում են հիմայ փրկել ազգը աւելի վատթար դժբաղդութիւնից՝ վարակիչ հիւանդութիւնից, որ արդէն բացվել է Հայաստանում, մի՞թէ մեղաւոր է հայ լրագրութիւնը, երբ նա մի քանի տեղ չէ դնում իր ստացած մի քանի հազար րուբլիները, այլ կրկին օգնութիւն է պահանջում, օգնութիւն, որ հարիւր հազարներով պիտի միայն հաշված։ Մեղաւոր է լրագրութիւնը, երբ նա մտադիր չէ լռելու և ոչ ոքին խնայելու մինչև որ չը հասցնեն ռուսահայերը այնչափ օգնութիւն, որով կարելի կը լինի ազատել մի մեծ տարածութեան վրա սփռված մարդիկներին, որոնց վրա է իւրաքանչիւր հայ մարդու յոյսը։ Ո՞վ է մեղաւոր. լրագրութիւնը թէ անփոյթ նուիրատուները։

Գր. Նիկողոսեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

—

5 ապրիլի

Ահա ձմեռն անցաւ, գարունը իր քաղցր եղանակներով կը ժպտայ, բնութիւնը զարդարվում աշխուժանում է, սառոյցներն հալվում, ժայռերից վայր են թափվում, ալիք են դառնում ու կորչում, բայց թակաւին աղքատների վիճակի դառնութիւնը չէ մեղմանում։ Նոքա այդ ծանր շղթայն կը կրեն իրանց պարանոցների վրա և ո՛վ գիտէ թէ որքան ալ ևս կրելու են—թանգութիւնը, որ մեծամեծ արմատներ կը ձգէ Ղարսի մէջ իր նահանգներով։ Ալիւրի պուդը ծախվում է հրապարակի մէջ 4 րուբլով, գարին՝ մինչև 3 րուբլի, խոտի՝ 2 րուբլ 60 կոպէկ, մի ձուն արժէ 7 կոպէկ և այլն։ Այսպիսի առասպելական գին երբէք չէ տեսնված Ղարսում և ծերեր իսկի չեն լսած իրանց նախնիքներից։

Այն Ղարսը, որ համարեա ողջ Վրաստանին կը կառավարէր և ցորենի կուտակված շեղջերը բացօթեայ մէջ մնալով, անձրևների հեղեղները կը տանէին և ալիւրի պուդն 15—20 կոպէկ կը ծախվէր, այժմ աննախանձելի դրութեան մէջ է և նորա որդիքը քաղցածութիւնից կը տանջվին։ Երբ այսպիսի թանգութիւն մը զգալի լինի հարուստին, ապա ո՛ր աստիճան չօչափելի է միջին դասակարգ ժողովրդին և ծառայողներին, որոնք ապրում են իրանց որոշեալ ռոճիկներով, իսկ աղքատ դասի համար մահաբեր է։ Չեմ կարող լռութեան տալ այն սրտաճմլիկ տեսարանը, որին այսօր վըկայ էի փողոցից անցկենալիս։ Մայրը նստած պատի տակին, կամենալով երեխան առած ստինքին աղի արտասուք լաց լինելով ողորմութիւն կը խընդրէր անցկեցողներից և յայտնում էր իր չորս օրուայ առանց պատառ հացի մնալն. իսկ միւս երեք փոքր երեխայք, որը քղանցից էր քաշ տալիս, որը վզովն էր փաթաթվում ու հաց էին ուզում մօրից։ Այլ ևս մուրացիկ աղքատիկ կին մը, զօրութիւնից սպառված կուչ էր եկած, սովալլուկ ընկած մի անկիւնում, տներն չէին հնազանդում խեղճին։ Սա սովատանջութիւն չէ, ապա ինչ է։

Շատերը հացի պակասութիւնը վերաբերում են անցեալ 1879 թւականի երաշտութեանը, որ պատահեց Ղարսի սահմանների մէջ, բայց բոլորովին համակրվելու չէ այդ կարծիքը, որովհետև շատ տարիներ տաճկական կառավարութեան ժամանակն լինելով այս սահմաններումն, նրանց անհատնելի առատութիւնը փորձով իմացած եմ։ Պատահել էին շատ երաշտութիւններ, ինչպէս անցեալ տարին, բայց նոքա չեն ունեցած նշանակութիւն, որովհետև Ղարսը այնքան ընդարձակ սահմաններ ունի և բարեբեր են նրանց հողերը, եթէ մի մասն ալ որ բուսնէր, դարձեալ առատ էր լինում հացը և լիապէս էր կառավարում ոչ թէ միայն իրանց բնակիչներին, այլ տասն և քսան հազար սոմարներով դուրս էին տանում։ Այլ է արտերի ամայի ու անմշակ մնալը։ Անցեալ տարի սահմանների տաճկական գիւղերը, որոնք մեծ մասն էին կազմում, գաղթելով արտասահման, երկիրը մնաց բոլորովին անմշակ։ Թէև կը գտնվին այժմ մի քանի հայերի և տաճկաց չէն գիւղեր, բայց նոցա արտերը երաշտութեան զոհ եղած լինելով նոքա ևս կարօտ են օգնութեան և այն աստիճան է նրանց կարօտութիւնը, որ ցանելու համար չունեն մի հատիկ ցորեան անգամ։

Լսում ենք, որ տեղիս նահանգապետ նորին գերազանցութիւն պ. Ֆրանգինին յուշս հասուցանելով առ այս նորին կայսերական բարձրութեան փոխարքային կովկասու, խնդրել է բարձրագոյն տնօրէնութիւն այս թշուառութեանց առաջն առնելու համար, որուն վճռվել է, չը գիտեմ որքան, աղքատներին գանձարանից դրամ, որ ցորեան և գարի գնեն ու բաժանեն նոյն չքաւոր գիւղացիներին ցանելու համար։ Այս ամեն թշուառութեանց վերջ

ՆԱՄԱԿ ԴԵՐԲԷՆԴԻՑ

—

7 մարտի

Եթէ մի փոքր ակնարկ ձգենք Դէրբէնդի հայերի տասը տարի սրանից առաջ ունեցած նիւթական դրութեան և բարոյական կրթութեան վրա և համեմատենք այժմեանի հետ, մեծ զանազանութիւն կը տեսնենք։ Յօթանասուն թւականներում, ճիշդ է, մեր Դէրբէնդի տորոնի ծաղկած ժամանակն էր, ժողովրդի վիճակը այնպէս դառն չէր ինչպէս հիմա, սակայն բարոյականի կողմից շատ յետ ընկած էր և այն հոգին ու սիրտը չունէր, ինչ որ հիմա. ով կը մտածէր այն ժամանակ դըպրոցի, ազգի կամ որ և է ազգօգուտ գործի համար, ում պէտքն էր թէ մի տող այս ինչ կարօտութիւնը կամ սովը հարուածներ է տալիս, կարծես թէ ամենքի նպատակը, ամենքի աշխատանքը մէկ էր՝ դիզել և դիզել հարստութիւն որչափ կարելի է մեծ քանակութեամբ, ինչու որ բարոյական կրթութիւնից զուրկ ժողովուրդը դրա մէջ էր տեսնում իր կեանքի երջանիկ պատկերը։ Դէրբէնդի հայը տորոնի յաջող ընթացքի վրա յոյսը դրած, ոչինչ յառաջադիմութիւն չէ ցոյց տալիս գիւղատնտեսութեան կամ վաճառականութեան միւս ճիւղերի մէջ և ամենևին չէ հետաքրքրվում մինչև որ իր սիրած լաւ ապագան հետզհետէ նսեմանում է և փարատվում։ Տորոնի ընկնելով, կարիքը ստիպում է Դէրբէնդի հային ապրուստի նոր դուռ ընտրել—այգեգործութիւնը, որ վաղուց աչքից թողնված՝ երրորդական տեղ էր բռնում։ Մի կողմից երբ նիւթականի կշիռը ցածրանում է, սկսում է մտաւորականինը բարձրանալ, յղանում է դպրոց բանալու մտադրութիւնը, որ և անցեալ տարի մարտի մէկին իրագործվում է. բաց են դուրս գալիս հայ կանայք և օրիորդներ, որ առաջ պախարակելի բան էր համարված և այդ պաշտօնը տղամարդիկ էին վարում, սարքվում է վիճակախաղ բարեգործական նպատակաւ, օտարամօլ ընտանիքներում երևում են հայասիրութեան նշաններ, հայ լեզուն սակաւ առ սակաւ մուտք է գտնում այնպիսի տեղեր, ուր առաջ նրա հոտն անգամ չը կար, արևմուտքից «Արարատեան» ընկերութեան ձայնը համնելուց Դէրբէնդի թէ կանայք և թէ տղամարդիկ, չը նայելով իրենց նեղ վիճակին, առատապէս օգնում են, և այժմ երբ լսվեցաւ Վանի սովատանջների դոյժը, Դէրբէնդը դարձեալ ձեռք է կարկառում իր չքաւորութիւնից բաժին հանելով քաղցած արիւնակիցների համար մինչև 260 րուբլ *)։ Այս ուրախալի երևոյթները տեսնելով, չէ կարելի չուրախանալ և լաւ ապագայ չը գուշակել։

Բայց, սիրելի ընթերցող, մի կարծիր որ Դէրբէնդի բնիկ ժողովուրդն է այս խլրտումներն անում, ամենևին չէ. նա բարակ մտածողութիւն և դատում չունենալով, շատ անգամ արգելք է դառնում առաջադիմութեան ասպարէզ մտնողներին. այս տասը տարվան ընթացքում չէ պատահած մի գործ, որի սկզբնապատճառը բնիկ ժողովուրդը եղած լինի, և եթէ երևում է մի համակրութեան նշան բնիկների կողմից, սակաւաթիւ անձինքների մէջ է և այն էլ մեծ մասամբ հետևողութիւն և նմանութիւն է։

Իսկապէս ասելով, մեր քաղաքի կենդանութիւն տուողները եկւոր հայերն են, թէև մենք այդ ճշմարտութիւնը պատրւակում ենք և ամեն քայլափոխում աշխատում ստորացնել նրանց արժանաւորութիւնը, որ մերինից շատ բարձր է։ Եկւոր հայը մեր մէջ վաճառականութիւն անելով, հարստացնում է մեր քաղաքը նիւթականապէս. նա Դէրբէնդի ընկած բարոյական դրութիւնը ջանք է անում բարձրացնել, բայց մենք կուրօրէն նրան կեղեքիչ ենք անւանում և չենք հասկանում, որ մենք աւելի պէտք ունենք նրանց, քան թէ նրանք մեզ։ Եթէ ուզում ենք մեր անձնական շահը, պէտք է թողնենք կուրութիւնը, սև նախանձը, սիրով միանանք եկւորների հետ և ընդհանուր ուժով գործենք հասարակութեան օգտի համար և ոչ թէ հակառակ ուղղութիւններ բռնելով, մեր ձեռքով մեզ համար դառն ապագայ պատրաստենք։ Իսկ եկւորներին կը խնդրենք մեր կողմից, որ ինչպէս մինչև այժմ առանց ուշադրութիւն դարձնելու անտեղի խօսակցութիւններին, աշխատել են, աշխատեն և այսուհետև առանց վհատելու, յուսալով որ ճշմարտութիւնը միշտ յաղթող է և շուտ կամ ուշ կը յայտնվի։

Բնիկ Դէրբէնդցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Հինգշաբթի, մայիսի 15-ին, հայ դերասանական մշտական խումբը, յօգուտ պ. Սուքիասեանցի ներկայացրեց «Դոն-Ժուան», կոմեդիա 5 արարուածով, հեղ. Մոլիէրի, թարգ. Ամիրան Մանդինեանի, և «Տօտօ» վօդեվիլը 1 արարուածով, թարգ. Յ. Տէր-Գրիգորեանի։ Վօդեվիլի մէջ պ.

*) Այս փողերը պ. Յ. Գալստեանի ինիցիատիւով և պ. պ. Գէորգ Շահնազարեանի ու Սարգիս Շահիջանեանցի աշխատութեամբ են հաւաքված. յիշեալ պարոնների ազգասիրական ոգին յայտնի է թէ Դէրբէնդում և թէ «Մշակի» ընթերցողներին.

Բ. Գ.

րանց հիւանդ մօր վրա, որ անօթի պառկած էր։

Նա արտասուքը սրբեց և կամենում էր կրկնել իր աղաչանքը։ Այդ միջոցին փոքրիկ շնիկը դուրս պրծաւ դրան տակից և իր սուր ատամներով քարշ ընկաւ խեղճ աղջկայ փէշերից։ Նա սարսափելով դուրս փախաւ, իր հագուստի մի մասը թողնելով շան բերնում։ Երկու փոքրիկները ցաւալի ճիչ բարձրացրին և փոքր էր մնում, որ սրտաճաք լինէին։

Նա կապկապելով իր հագուստի ծուէնները, այժմ սկսեց դիմել դէպի վանքը։ Երկու փոքրիկ երեխաները ուրախութիւնից մոռացան իրանց լացը և երկիւղը, երբ ճանապարհի վրա ընկած տեսան մի կտոր ձմերուկի կեղև։ Երեխաներից մէկը վազեց, վեր առաւ կեղևը, և իր փէշերով հողն ու փոշին սրբելով, սկսեց կրծել։ Միւս երեխան աշխատում էր խլել նրա ձեռքից, ասելով.—ինձ էլ տուր, ես էլ քաղցած եմ։ Երկուսի մէջ առաջ եկաւ մի փոքրիկ կռիւ։ Մանկահասակ աղջիկը հանգստացրեց նրանց, և բաժանելով կեղևը, երկուսին էլ հաւասար մասն տուեց։

Այդ միջոցին շտապով անցնում էր նրանց մօտից մի երիտասարդ։ Նա տեսնելով աղջկան երկու փոքրիկ երեխաների հետ, ճանաչեց նրանց, և մօտեցաւ։

—Դու դեռ ոչ բոլորովին առողջ ես, ասաց նա,—ես պատուիրեցի քեզ դուրս չը գալ, դու դարձեալ ման ես գալիս։

Աղջիկը շփոթվեցաւ և չը գիտէր ինչ պատասխանել։ Նա, իրաւ, առողջ չէր, նա այնքան տկար էր, որ հազիւ կարողանում էր իրան ոտքի վրա պահել։ Երիտասարդը նկատեց երկու երեխաներին, որոնք դեռ կրծում էին ձմերուկի կեղևը։ Նա խլեց կեղևը, և մի կողմ ձգելով, ասաց.

—Ի՞նչպէս կարելի է ուտել այդ։

Երեխաները աւելի համարձակ գտնվեցան, քան շփոթված աղջիկը, և արտասուքը աչքերում պատասխանեցին.

—Քաղցած ենք։

—Մի՞թէ վանքում ձեզ չեն կերակրում, դարձաւ երիտասարդը դէպի աղջիկը։

Մանկահասակ աղջիկը փոխանակ հարցին պատասխանելու, իր գեղեցիկ, նուաղած աչքերը դէպի գետին ուղղելով, մեծ դժուարութեամբ ասաց.

—Եթէ կարելի էր, մեզ համար մի ուրիշ տեղ ճարէիք, և մենք դուրս գայինք վանքից։

—Երևի, այն անպիտան վարդապետը ձեզ վատ է նայում։

Աղջիկը ոչինչ չը պատասխանեց, և շարունակելով նայել դէպի ցած, կարծես, չէր ցանկանում իր բազմիմաստ հայացքը դարձնել դէպի հետաքրքիր երիտասարդը, զգուշանալով, որ նա իր դէմքից չը գուշակէր այն, ինչ որ ինքը ակամայ ստիպված էր թաքցնել սրտում։

—Հասկանում եմ... պատասխանեց երիտասարդը խորին վրդովմունքով.—Հիմայ գնա, այդ շոգին լաւ չէ ման գալ, դու հիւանդ ես, կարող ես բոլորովին տկարացնել քեզ, մէկ ժամից յետոյ ձեզ մօտ կը լինեմ, և ամեն ինչ կը կարգադրեմ, որ լաւ հոգ տանեն ձեզ։—Ի՞նչպէս է եղբօրդ կինը։

Էլի այնպէս է, այս գիշեր աւելի անհանգիստ էր, պատասխանեց աղջիկը տխուր ձայնով։ Եւ այժմ իր ամօթխած աչքերը դարձնելով դէպի երիտասարդը, հարցրեց.

—Դուք մեզ չէք թողնի վանքում, այնպէս չէ՞, պարոն։

—Լաւ, ես ձեզ համար մի ուրիշ բնակարան կը ճարեմ, ասաց երիտասարդը և շտապելով հեռացաւ, իր մտքում կրկնելով. «խեղճ արարած, ինչ շուտ ձանձրացրին քեզ վանքը»...

Երիտասարդը բժիշկ էր, մի հարուստ վաղարշապատցի կալուածատիրոջ որդի։ Նա նոր էր աւարտել իր ուսումը Ս. Պետերբուրգի համալսարանում, և որպէս նոր օրէնքի մէջ մտած ասպետ, ընկել էր աշխարհ, արկածներ էր որոնում, իր արհեստին վերաբերեալ հերոսութիւնները ցոյց տալու համար։ Ալաշկերտցի գաղթականները, իրանց բազմաթիւ հիւանդներով, բաց արին նրա առջև գործունէութեան մի ընդարձակ ասպարէզ։ Թարմ, բարի ցանկութիւններով լի երիտասարդի անխոնջ եռանդը մեծ բաւականութիւն էր գտնում այդ թշուառներին օգնելու գործում։ Նրա մէջ միացած էին՝ արհեստը բժշկի առաքինութեան հետ։ Նա ոչ միայն անվարձ այցելութիւններ էր անում և ձրի դեղեր էր բաժանում հիւանդներին, այլ հոգ էր տանում և նրանց բնակարանների և լաւ կերակրվելու մասին։ Այդ էր պատճառը, որ մանկահասակ աղջիկը այնպէս մտերմաբար դիմեց նրան, աղաչելով, որ իրանց համար մի այլ կացարան տնօրինելու հոգ տանէ։

Բժշկի հեռանալուց յետոյ աղջիկը շարունակեց իր ճանապարհը դէպի վանքը։ Օրօրվելով, տատանվելով, նա հազիւ կարողանում էր փոխել իր քայլերը։ Մի քանի անգամ կանգ առեց, մի քանի տեղ նստեց, մինչև յոգնութիւնը անցնի։ Վանքի հանդէպ գտնվող գինետներից նրան կանչեցին, խոստանալով, թէ փող կը տան։ «Այդ մարդիկը աւելի վատ են, քան թէ քրդերը»... ասաց նա իր մտքում, և կանգնելով, շարունակեց իր ճանապարհը։

Նա անցաւ պարտէզը, անցաւ վանքի գլխաւոր մուտքի մօտից, պտոյտ տուեց պարսպի արևմտեան կողմով և դուրս եկաւ այն դրան մօտ, որ տանում է դէպի լիճը և անտառը։ Այս դռնով նա մտաւ Ղազարապատ։ Վանքի այդ մասը տօնօրերում ծառայում է որպէս հիւրանոց բազմաթիւ ուխտաւորների համար, իսկ այժմ լցված էր ալաշկերտցի հիւանդներով։ Նա մտաւ ներքին յարկի խուցերից մէկի մէջ։ Այդ խոնաւ խորշի մէջ, զրկված օդից և լոյսից, կարմիր աղիւսներով պատած յատակի վրա, պառկած էր մի կին։ Ոչ մահիճ ունէր նա և ոչ մահճակալ. տակին ձգած ունէր մի խուրձ յարդ, իսկ վրան ծածկած ունէր մի փալասի կտոր։ Երկու երեխաները վազեցին և գրկեցին հիւանդ մօրը, և սկսեցին համբուրել նրա ոսկրացած ձեռքերը։ Բայց նա չը պատասխանեց սիրելի զաւակների գգուանքին, որովհետև այդ րոպէում քնած էր, աւելի ճիշդ ասած, գտնվում էր մի տեսակ անզգայութեան մէջ։

Մանկահասակ աղջիկը նկատեց երկու փոքրիկ երեխաներին, որ չանհանգստացնեն հիւանդ մօրը, այլ գնան դուրսը խաղալու։ Նրանք հնազանդութեամբ դուրս եկան, և նստելով խուցի դրան մօտ, սկսեցին հողով, խճերով և չօփերով իրանց համար փոքրիկ տնակներ շինել, և նրանցով զուարճանալ։ Իսկ ինքը՝ աղջիկը պառկեց մերկ յատակի վրա, և թևքը բարձի փոխարէն նեցուկ տալով գեղեցիկ գլխին, արտասուքով լի աչքերը դարձրուց դէպի հիւանդը, և սկսեց նայել նրա վրա։ Նա այնքան յոգնած էր, այնքան թուլացած էր և այնքան հոգեպէս տանջված էր, որ ցանկանում էր մի փոքր քնել, մի փոքր հանգստանալ, բայց ակամայ արտասուքը խեղդում էր նրան, և վշտալի աչքերը փակել կարող չէր։ Նա այդ աչքերը կը ցանկանար յաւիտեան փակել և չը տեսնել լոյս աշխարհը, որ այժմ խա-